

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 4 Sayı: 16 Volume: 4 Issue: 16
Kış 2011 Winter 2011

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN ŞİPSEVDİ ROMANINDA SCHOPENHAUER ETKİLERİ *SCHOPENHAUER INFLUENCES IN HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'S ŞİPSEVDİ NOVEL*

Özgür İLDEŞ*

Özet

Bu makalede Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şipsevdi romanında Schopenhauer'ın etkileri ele alınacaktır. Romanda öne çıkan kahramanların sözleri ve hayat karşısında aldıkları tavırlar ile Schopenhauer'ın felsefesi arasında görülen paralellikler makalede beş ana başlık altında incelenecektir: Pozitivizm ve natüralizm, yaşamda mücadele ve çatışma, karamsarlık, toplumsal kurumlara tepki (ahlâk, evlilik, din vs.); aşk. Romanda özellikle Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın bizzat kendi kişiliğinin temsilcisi durumunda olan ana kahraman Meftun Bey ile ünlü filozof Schopenhauer'ın felsefesi arasında kimi zaman birebir örtüşme derecesine varan benzerlikler, romanın genel söylemi üzerinde Schopenhauer'ın ne derece doğrudan etkisinin olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Rahmi Gürpınar, Şipsevdi, Schopenhauer.

Abstract

In this article, Schopenhauer influences in Hüseyin Rahmi Gürpınar's Şipsevdi novel will be dealt with. The parallel between the worldview of the main characters in the novel and Schopenhauer's philosophy will be analyzed under five titles: positivism and naturalism, struggle in nature, pessimism, reaction against social institutions (morality, marriage, religion, etc.). The similarity between world of the novel's main protagonist Meftun Bey, and Schopenhauer's philosophy are to such an extent that one cannot help but acknowledge the enormous influence of Schopenhauer on the general discourse of Şipsevdi.

Key Words: Hüseyin Rahmi Gürpınar, Şipsevdi, Schopenhauer.

Giriş

Türk edebiyatı, tarihsel olarak Tanzimat dönemi ile birlikte, uzun süredir etkisi altında bulunduğu İslâm medeniyetinden uzaklaşıp Batı medeniyetinin çekim alanına girmeye başlar. Bu değişimle birlikte edebiyatçılarımız artık Doğu yerine, daha ziyade Batılı referanslarla eser vermeye başlar. Yüzyıllar boyunca süregelen bir geleneğin etkisinden sıyrılıp Batılı yeni hayata uyum sağlama süreci toplumda ve özellikle aydınlar arasında bir dualite (ikilik) doğurursa da, Tanzimat sonrası yazarlarımızın giderek Batıdan daha çok beslendiğini söyleyebiliriz. Tanzimat'la başlayan Batılılaşma sürecinde Osmanlı-Türk aydınının zihni, Batıdan muhakkak bir şekilde etkilenir. Makalemize konu olan Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944), 1889 yılından 1940'lı yılların başlarına kadar eser vererek Batılılaşma sürecinin en dramatik dönemlerini bizzat yaşar. Gürpınar, bu uzun yazarlık döneminde Batılı filozof ve yazarları okur, hatta Fransızcadan Türkçeye hatırı sayılır sayıda tercüme de yaparak Batılılaşmanın kendi üzerindeki tesirini gösterir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, Türk edebiyatının Tanzimat'la başlayan Batılılaşma sürecinin bütün dönemlerinde eser kaleme alan en velut yazarlarından birisidir. Gürpınar'ın, eser verdiği dönemin zihniyetini çarpıcı biçimde yansıtan *Şipsevdi*'de, Schopenhauer'ın (1788-1860) felsefesinden belirgin bir şekilde etkilendiği görülür. Yazarın genel olarak hayatı algılama ve anlamlandırma sürecinde önemli ölçüde etkilendiği Schopenhauer'ın, *Şipsevdi* romanındaki ana kahraman Meftun Bey başta olmak kaydıyla, romanın diğer bazı kahramanları üzerinde etkili olduğu; Schopenhauer'ın metinleriyle

* Dr., TOBB Ekonomi Üniversitesi.

eşzamanlı bir okunma yapılması sonucunda açıkça ortaya çıkar. Bu etki o derece açıktır ki, romancı eserin birkaç yerinde ünlü filozof Schopenhauer'ın bizzat ismini zikrederek onun fikirleri üzerinden görüş beyan eder. Bu belirgin etkilenim, Gürpınar'ın diğer romanlarında da kendisini hissettirir.

Bu makale, Osmanlı-Türk toplumunun yaşadığı Batılılaşma sürecinin bütün edebî dönemlerinde eser veren Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın, Batılı bir zihniyeti temsil eden Schopenhauer'ın hangi görüşlerinden etkilendiğini ve bu etkilenimleri sosyal olaylara ve toplumu oluşturan kişileri anlamada nasıl uyguladığını, *Şıpservedi* özelinde göstermek amacını taşır. Literatürde, daha önce Schopenhauer'ın Gürpınar üzerindeki etkisine sadece değinip geçen çalışmalar mevcut olmakla birlikte, bu etkiyi analitik olarak açıklayan bir çalışma henüz yayınlanmamıştır. Çalışmamız, bu konuda literatüre mütevazı bir katkıda bulunmayı hedefler.

Makale, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve *Şıpservedi*'nin Türk edebiyatındaki konumu ele alınır. Bu bölümde, yazarın Türk edebiyatında öne çıkan tarafları ile onun çok sayıdaki romanı içerisinde niçin *Şıpservedi*'de Schopenhauer etkisinin incelendiği üzerinde durulur. İkinci bölümde, *Şıpservedi*'de geçen ana temalar ve problemler ile Gürpınar'ın düşünce dünyası ele alınır. Bu bölümde roman, tematik yönden tanıtılır. Bununla birlikte Gürpınar'ın Schopenhauer'dan etkilendiği noktalar ekseninde düşünce dünyasına değinilir. Üçüncü bölümde, *Şıpservedi* ile Schopenhauer'ın yazıları arasındaki paralellikler ve bunların metinlerle örneklendirilmesine yer verilir. Bu bölümde, romandan ve Schopenhauer'dan yapılan alıntılarla etkilenmenin hangi yönde ve nasıl olduğu dikkatlere sunulur.

1. Gürpınar ve Şıpservedi Romanının Türk Edebiyatındaki Konumu

İlk eseri olan *Gülnehal Hanım* piyesini henüz on iki yaşında iken kaleme alan Hüseyin Rahmi Gürpınar, ilk romanı *Ayine Şık*'ı 1889 yılında yazar. Bu tarihten itibaren Gürpınar, ölüm yılı olan 1944'e kadar birçok eser vücuda getirir. Bu özelliğiyle o, Türk edebiyatında kalemiyle maişetini sağlayan ender talihli ediplerimizden birisidir. Yetmiş aşkın eseri arasında romanlarının sayısı 41'dir. Elli yılı aşan edebî üretim sürecine baktığımızda Gürpınar'ın Türk edebiyatının Batılılaşma döneminin her aşamasında eser verdiği görülür.

Tanzimat döneminin sonlarında Ahmet Mithat Efendi'nin kendisini yüreklendirmesiyle yazı hayatına başlayan Gürpınar, sırasıyla Servet-i Fünun, Fecri Âti, Milli Edebiyat ve Cumhuriyet dönemlerinde eser verir. Bütün bu dönemler içerisinde o, devrin hâkim sanat anlayışının dışında kalarak, hep kendi sanat çizgisini sürdürmeyi tercih eder. Devrindeki edebî toplulukların çoğunlukla dışında kalan yazar, kendisinin öncülüğünü yapmadığı pek çok polemige istemeyerek de olsa katılmak durumunda kalır.¹ Dönemindeki bazı eleştirmenler ve edebiyatçılar tarafından basitlikle itham edilen Gürpınar, cevabını ve fikirlerini romanları üzerinden beyan eder. Abdülhak Hamid Tarhan Viyana'da "*İhkak-ı İstihkak*" adlı ve Süleyman Nazif aracılığıyla Hüseyin Rahmi'ye gönderdiği bir şiirde;

"Ey hikâyet nüvisi bî mânend,

Hüseyin Rahmi-i hakikatgûy!

Sen iken Türklerin Emil Zola'sı

Ne demek kale almamak üdebâ?"²

sözleriyle, onu eleştirenlere karşı savunarak devrindeki değerini vurgular.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, Osmanlı-Türk toplumunun yaşadığı dramatik değişim karşısında aydın sorumluluğunun bilinciyle toplumun modernleşmesi için pozitivist bir tavrın temsilcisi olur. Batılılaşma süreciyle trajik bir biçimde ikileşen toplum tabakalarını derinden gözlemleyerek değişimin kodlarını çok iyi yakalar ve toplumun âdeti bir fotoğrafını çeker. Bunu yaparken de belli bir toplumsal tabakaya odaklanmaktan ziyade, toplumu oluşturan bütün unsurlara eserlerinde yer vererek ve onları kendi kültürel ortamları içerisinde ele alıp yansıtarak, döneminde yaşanan sorunları bütün çıplaklığıyla dikkatlere sunar. Toplum yapısında gözlenen bu dualiteyi temel alarak eserlerinin yapısını alafranga-alaturka, geleneksel-

¹ Hüseyin Rahmi Gürpınar, zayıf ve hassas mizacının bir sonucu olarak kimseyle polemik başlatmamıştır; fakat *Cadı* romanı vesilesiyle Şahabettin Süleyman ve Hemedanîzâde Ali Naci'nin (Naci Karacan) *Rûbab* dergisindeki acımasızca ve edebî olmaktan ziyade kişiliğine yapılan doğrudan hakarete varan eleştirileri üzerine *Cadı Çarpıyor* (20 Nisan 1329 [1913]) ve *Şekavet-i Edebiyye* (19 Temmuz 1329 [1913]) adlı daha sonra kitaplaştırılan eleştiri yazıları kaleme almıştır.

² Refik Ahmet Sevengil (1944). *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayatı, Hâtraları, Eserleri, Münakaşaları, Mektupları*, İst.: Hilmi Kitabevi, s.81.

pozitivist, eski-yeni, aydın-hurafeci, fert-toplum gibi kategoriler üzerinden kurgular. Osmanlı-Türk toplumunu tamamen İstanbul sınırları içerisinde ele alan Gürpınar, romanlarındaki kahramanları sanki gündelik hayatları içerisinden çekip alınmışçasına, olanca doğallığıyla göstererek Batılılaşmanın toplum üzerindeki etkilerini gözler önüne serer.³ Bu itibarla, Gürpınar'ın romanları Batılılaşma sürecinin anlaşılmasında sosyal tarihçilerin başvuracağı temel kaynaklar arasında öncelikli bir yere sahiptir.

Toplumun Batılı değerleri doğru algılayıp içselleştirmesi amacına hizmet eden eserler kaleme alan Gürpınar, bunu gerçekleştirirken Ahmet Mithat Efendi çizgisindeki geleneğin birikimleriyle, Batılı anlayışı harmanlamak ister. Özellikle, temaşa geleneğinin kendisine sunduğu imkânları kullanarak mizahi (ironi) bir bakış açısı oluşturmak ister. Batılılaşma yolundaki düşüncelerini pozitivist bir aydın tavrıyla eserlerine yansıtan yazar, geleneksel düşünce kalıplarının ötesine geçerek, insan tabiatının kökenleri ve işleyişi üzerine düşünür ve eserlerindeki insanların davranış kalıplarının ve modellerinin sebeplerini açıklamaya yönelir. Bu durumda, toplumda yanlış anlaşılan ve süregelen insan ilişkilerinin doğru bir zemine oturmasına da hizmet etmeye çalışır. Bu amacına ulaşmak için, her türlü eleştiriyi göze alarak, Tanzimat romancılarının düştüğü teknik hataları tekrarlamak pahasına, kimi zaman roman sanatının ilkelerini ve estetik kaygıları kısmen rafa kaldırır. Oğuz Cebeci, Gürpınar'ın yapmaya çalıştığını şu cümlelerle ifade eder:

*“Gürpınar, Batılı roman perspektifinden bakılınca kusurlu sayılabilecek bir ürün vermiştir: romanları kurgu, karakter gelişimi, temel felsefe gibi konularda yetersizlik gösterir. Ancak, geleneksel Türk anlatı formlarını Batılı formlara uyarlayarak özgün bir ara-tür oluşturduğu da bir gerçektir. Özetle söylessek, Hüseyin Rahmi'nin yazarlığı, Schopenhauer'ın etkilerini yansıtan ve insanda 'evrensel iştihâ ilkesi' olarak niteleyebileceğimiz güdülerin varlığına yönelik bir inançla, natüralistik ekolün kötümser tasvirciliğini bir araya getiren bir felsefenin etkisiyle biçimlenmiştir. Okuyucuya 'ders verilen' ve genellikle kötümser sonlarla biten bu kitapları 'kurtaran' ve yer yer Türk edebiyatında benzeri olmayan bir özgünlüğe ulaştıran şey ise, Hüseyin Rahmi'nin keskin mizah anlayışıdır”.*⁴

Gürpınar, romanlarında toplumsal eleştiriyi, yanlış kabul ettiği tutum ve davranışlara sahip roman kahramanlarını uç noktalara çekerek, onları komik duruma düşürmek suretiyle ortaya koyar. O, doğruları direkt olarak söyleme yolunu tercih etmez, yanlış olanın komikliklerine odaklanarak doğruyu işaret etmek ister. Bütün bunları gerçekleştirirken de kendi fikir dünyasını ve felsefesini kahramanları üzerinden yansıtır.

Şıpsevdi de dâhil olmak üzere, Gürpınar'ın bir eserinde aynı anda romantizmin, realizmin, natüralizmin, geleneksel meddâh hikâyelerinin, uzun felsefî nutukların ve malûmatfuruşlukların, güldürücü dramatizasyonların bir arada yer alması, onun herhangi bir zümreye dâhil edilememesine neden olan özelliğidir.

Hüseyin Rahmi'nin *Şıpsevdi* romanının genel özelliklerinden bahsetmek gerekirse eser, yayınlanan dokuzuncu romanıdır ve Türk edebiyatının köşe taşı niteliğindeki romanlarından biri olarak kabul edilir. Bu eser, Gürpınar'ın roman sanatına dair hünerlerini sergilediği başyapıttır. 1901'de başlanmasına rağmen, sansürün etkisiyle 1908 yılında tamamlanabilen eserde, yazarın toplum için problem olduğunu düşündüğü temaları ele aldığı görülür. Tanzimat yıllarından beri Osmanlı-Türk toplumunun en temel problemi haline gelen Batılılaşma (alafrangalaşma) kavramı, *Şıpsevdi*'de de yan temalarla zenginleştirilerek ayrıntılı bir biçimde işlenir. Batılılaşma kavramı, Batı'yı gerçek mahiyetiyle tanımayarak alafranga züppe tipine dönüşen roman kahramanı Meftun Bey etrafında işlenir. Romanda yanlış Batılılaşma sorunu, Doğu-Batı çatışması ekseninde alafranga ve geleneksel zihniyetleri temsil eden

³ Prof. Dr. Şerif Aktaş, Hüseyin Rahmi Gürpınar'daki bu özelliği dönemindeki Servet-i Fünun yazarlarında görülen Batılı anlamdaki gerçekçilikten ayırarak, Tahir Alangu'ya (1959, s.15) referansla “Yerli Renk Gerçekçiliği” olarak adlandırmaktadır. “Yerli ve mahalli olan”a yönelik Gürpınar, bunu İstanbul'un hayatını aksettiren bütün kesimleri kendi yaşadıkları mekân içerisindeki hayatlarını anlatmak suretiyle sağlamaktadır. O, çağdaşı Servet-i Fünun yazarları gibi belli bir toplumsal tabakayı yine seçkin diye bilinen belli bir zümreye anlatmamış, “yüksek bir felsefeye çekmek” istediği geniş halk kitlelerini yine kendisine anlatmayı tercih etmiştir. Gürpınar'ın romanlarına yansıttığı “yerli renk gerçekçiliği” 1930'lu yıllarla birlikte edebiyatımızda görülen “sosyal gerçekçilik”ten farklıdır. Sosyal gerçekçilik, Marksist felsefeye dayanan, estetiğini siyasal ideolojiyle besleyen ve birleştiren, Marksizmin ekonomik yorumunun sanata yansıtılmasıyla doğan bir anlayıştır. Bu vesileyle edebiyatı, ekonomik yapının bir sonucu olarak ortaya çıkan sınıfların mücadelesinin doğrudan aracı olarak görür. Gürpınar da romanlarında eşitsizliklerden, adaletsizliklerden bahseder; ama o, bunu soysal gerçekçiler gibi politize olmuş bir zemin üzerinde yapmaz. Asıl amacı, Batılı bir toplum olmak yolunda, halkın geleneksel hayatından getirdiği ve geri kalmışlığına neden olan ataerki yapı unsurlarını ve dinle ilgisi olmayan batıl inanışları yok etmektir.

⁴ Oğuz Cebeci (08.02.2008), “Bir 'satir' yazarı olarak Gürpınar”, Radikal Kitap.

bireylerin çatışması esasına dayalı bir yapı düzleminde ele alınır. Eser, yazarın ilk romanı olan *Ayine Şık*'ın detaylandırılmış şekli olarak *İkdam* gazetesinde *Alafranga* adıyla yayımlanmaya başlar.

Şıpsevdi'de alafrangalığı temsil eden bir figür olarak karşımıza çıkan romanın aslî kişisi Meftun Bey, Osmanlı toplumunda Tanzimat'la başlayan "Batılılaşma" sürecinin somut bir örneğidir. *Şıpsevdi*, her şeyden önce *Felatun Bey ve Rakım Efendi* romanıyla başlayan; *Araba Sevdası*, *Zehra*, *Şık* çizgisiyle devam edip *Sözde Kızlar*, *Mahşer*, *Kıralık Konak*, *Sodom ve Gomore* gibi romanlarla Cumhuriyet ve sonrasında sürüp giden Batılılaşma sürecimizdeki değişimi, roman düzleminde ele alır. Berna Moran, Tanzimat'tan başlayarak Cumhuriyet yıllarına kadar devam eden Batılılaşma sürecinde, alafranga tipindeki değişimi Meftun Bey tipine referans vererek açıklar. Moran, Tanzimat döneminde, atadan kalan mirası lüks eğlence mekânlarında yabancı metreslerle tüketmeye dayalı bir yanlış Batılılık anlayışı olduğunu ve bu dönemdeki Batılılaşma anlayışının para tüketimine dayalı olduğunu söyler. Buna paralel olarak Batılılaşmayı, Batının üstün hale gelmesini sağlayan zihniyetine nüfuz etmekte aramayan, bunu sadece şekil ve eğlencede gören; saf, budala ve zararları kendilerini tüketen Tanzimat mirasyedisinin bir örneğinin de Meftun Bey olduğunu vurgular. Moran'a göre Meftun Bey, önceki dönemin alafranga züppelerine nispetle züğürttür; fakat alafranga yaşam tarzının parayla mümkün olabileceğini bilir ve bunun yollarını araştırır. İşte tam da bu noktada Meftun Bey, kendi kültürüne has bütün ahlâkî değerlere sırt çevirip onları hiçe sayar ve Makyavelist bir tavır sergileyip sadece Kasım Efendi'den gerekli parayı ele geçirmeye odaklanır. Meftun Bey bu süreçte, ailesindeki bütün gayri meşru ilişkilere göz yumar, hatta çıkarı doğrultusunda bunları destekler. Eniştesini gayri meşru ilişkiye sevk ederek, babasından para ve senet çalma boyutuna kadar işi götürür. Meftun Bey'in kendi toplumunun değerlerine karşı sınır tanımaz bu tavrı, kendinden önceki alafranga tiplerde bulunmayan bir özelliktir.

Tanzimat dönemi alafranga züppeleri, sahip oldukları maddî imkânı perişan olana dek tamamen alafrangalaşma uğruna hasrederken; Meftun Bey, alafranga yaşam biçimini maddî imkân elde etmede bir araç olarak kullanmaya çalışır. Çünkü servet elde etmenin artık alafranga yaşam tarzını benimsemekten geçtiğini bilir. Daha sonraki dönemlerde, İttihat ve Terakki yandaşı savaş zenginleriyle, Tanzimat döneminde görülmeyen yerli sermaye ortaya çıkar. İttihat ve Terakki'nin gitmesiyle sermayeyi elinde bulunduran yabancılar ve yerli alafranga işbirlikçiler, tamamen fırsatçı bir güdüyle topluma sırt çevirirler. İşte bu noktada, Hüseyin Rahmi, *Şıpsevdi*'yle toplumsal ve ekonomik yapıdaki değişime paralel olarak alafranga tiplerde gerçekleşen değişimi ortaya koyar. Berna Moran, Tanzimat'tan beri süregelen Batılılaşma sürecinde değişen sosyo-ekonomik şartların altını çizerek alafranga tipin yaşadığı değişim sürecini "*Alafranga Züppeden Alafranga Haine*" adlı yazısında "*Böylece, budala ve zavallı Felatunlar ile Bihruzlar elli yıl içinde, ahlâksızlık, dolandırıcılık, vurgunculuk aşamalarından geçerek işbirlikçi vatan hainliğine dek vardırırlar işi.*"⁵ diyerek özetler.

Şıpsevdi, geleneksel kültürün unsurlarından çok çarpıcı bir biçimde yararlanması ile dikkatleri çeker. Roman boyunca sürüp giden konuşmalarda geleneksel temaşa sanatlarımızdan olan karagöz, ortaoyunu ve meddah geleneğini andıran bazı metin parçalarına yer verilmiş olması, romanın gelenekle olan bağımlıdır. Yazarın, diğer romanlarında da görüldüğü gibi, *Şıpsevdi*'de sosyal hayatın içinde yer alan her tabakadan insanın sık sık kendi ağız ve şiveleriyle konuşturulması, romanın en canlı tarafını oluşturur. Nitekim *Şıpsevdi*, anlatımındaki canlılık ve etkileycilik sayesinde günümüze dek pek çok baskı yapmayı başarmış bir eserdir. Yazının bundan sonraki bölümünde, *Şıpsevdi*'de geçen ana temalar ve problemler ile Gürpınar'ın düşünce dünyası ele alınacaktır.

2. *Şıpsevdi*'de Geçen Ana Tema ve Problemler ile Gürpınar'ın Düşünce Dünyası:

Şıpsevdi, Osmanlı-Türk toplumunun Tanzimat'la başlayan Batılılaşma sorununu ele alan bir romandır. Romanda, yaşama tarzı ve hayat algısı birbirinden farklı iki aile vardır. Bu iki aileye ve onların temsil ettikleri anlayışa iki figür olarak bakabiliriz.⁶ Bu aileler, Pehlevizâde Meftun Bey'in köşkü ile Kaşıkçılar Kâhyası Kasım Efendi'nin köşküdür. Roman, baştan sona, bu iki ailenin mücadelesini anlatır. *Şıpsevdi*'de her şeyi belirleyen hatta kahramanların psikolojik gelişmesini sağlayan, onların ruh hallerini

⁵ Berna Moran (Mayıs 1977), *Alafranga Züppeden Alafranga Haine*, Birikim, c.5, S.27, , s.7-17.

⁶ Romanda Meftun Bey ile Kasım Efendi ailelerinin iki farklı zihniyeti temsil ettiklerini isimlerine eklenen unvanlarda da gözlemleyebiliriz. Zira Tanzimat yıllarından beri yanlış Batılılaşma temasını işleyen romanlarımızda Batılı, alaturka zihniyete mensup kişiler "Bey", Doğulu, alafranga zihniyete sahip kişiler de "Efendi" unvanıyla tanıtılır. Örneğin, Felatun Bey, Bihruz Bey, Şatırzâde Şöhret Bey (H. R. Gürpınar'ın ilk romanı *Şık*'ın ana kahramanı) Meftun Bey, alafranga zihniyeti temsil ederken; Rakım Efendi, Naim Efendi, Kasım Efendi, alaturka zihniyeti temsil ederler. Efendi unvanını alan kişiler Batılılaşma sürecinde genellikle muhafazakâr; ama üçkâğıtçı, tin taciri, softa, sahtekâr vb. olumsuz tipleri temsil ederler.

dışa vuran unsur, bu iki aile arasındaki zihniyet farklılığıdır. Pehlevizâde köşkünün sahibi ve romanın ana kahramanı Meftun Bey; züğürtlüğüne rağmen, alafranga tarz yaşamayı üstün değer olarak kabul eden, hayatını bu gayeye ulaşmak için planlayan, aile fertlerini amaçlarını gerçekleştirmek doğrultusunda araç olarak kullanmaya zorlayan “şıpsevdi” birisidir. Meftun Bey’in bu özlemini yerine getirmesi, maddî imkânâna sahip olmasını gerektirmektedir. Diğer taraftan, Kasım Efendi ailesi; cahil, batıl inançlarla kuşatılmış, softa, geri kafalı ve yaşamayı bilmemesine rağmen, gayri meşru yollarla elde edilmiş bir serveti olan, alaturka bir ailedir. Kasım Efendi ailesinde Meftun Bey’i özlemine kavuşturacak maddî imkân vardır. İşte roman baştan sona Meftun Bey’in Kasım Bey’in servetine sahip olma hırsıyla bu iki şahıs arasındaki çatışma üzerine kurulur.

Meftun Bey, Kasım Efendi’nin servetini elde etmek amacıyla kız kardeşini Kasım Efendi’nin oğlu Mahir ile evlendirmek, kendisi de Kasım Efendi’nin kızını Edibe ile evlenmek ister ve bunu da başarır. Zaman içerisinde olaylar umduğu gibi gelişmez ve Kasım Efendi’nin bir türlü ölmemesi üzerine hesapları bozulur. Meftun Bey, bu durum karşısında, Batı felsefecilerine dayalı bir düşünce dünyası ve Makyavelci bir tavırla, kendi kültürünün bütün ahlâk anlayışına sırt çevirir ve Batılılaşmanın bütün yanlış yollarına sapar. Köşkün kızlarının gayri meşru ilişkilerine göz yumar, hatta onları destekler. Kız kardeşi Lebibe’nin onurunu düşünmeyerek eniştesi Mahir’i önce Beyoğlu ortamlarındaki hafifmeşrep kadınlara alıştırır, sonra da babasını soymaya teşvik eder ve bunlarda da başarılı olur. Hayatını tamamen yanlışlar üzerine oturtan Meftun Bey, sonunda aileyi, faciaya sürükleyerek işin içinden çıkamaz ve yurtdışına kaçır. İşte olay örgüsünün temelini oluşturan Meftun Bey-Kasım Efendi çatışması, Meftun Bey’in yanlış Batılılaşma eksenindeki tutum ve davranışlarıyla zenginleşir ve birbirine zıt iki zihniyetin karşılaşması şeklinde esere vücut verir. Olay örgüsünün en kısa ifadesi olarak “Yanlış Batılılaşma”, *Şıpsevdi*’nin ana teması olarak karşımıza çıkar. Bu çatışma, romandaki bütün kişilerin ilişkisini belirleyici bir role sahiptir.

Yanlış Batılılaşma ana teması etrafında kurgulanan *Şıpsevdi*’de Gürpınar, dönemin zihniyeti içerisinde yozlaşma, modernizm, eğitim, evlilik, feminizm sosyal adalet gibi alt temaları da romanın yapısı içerisinde ele alır. Bütün bu kavramlar işlenirken hep mevcut olan eleştirilerek, ‘ideal olan’ sezdirilmeye çalışılmaktadır.

Yozlaşma, *Şıpsevdi*’de, yanlış Batılılaşma sonucu ortaya çıkmıştır. Bu yan tema, eserin bütününde kendi kültür ve medeniyetine tamamen sırt çeviren; ama Batıyı da gerektiği gibi tanıyamayan Meftun Bey ile somutlaştırılır. Fizikî görünüşündeki garipliklerle bile yozlaşmayı destekleyen ve yerli olan her şeyi doğrudan reddeden Meftun Bey’in tek gayesi, alafranga bir yaşam tarzını başta kendisi olmak üzere yakın çevresine benimsetmektir. Babası vefat ettiğinde on dört on beş yaşlarında olan Meftun Bey, ailesinin alafrangalığa bir merakı olmamasına karşın, amcasının ısrarıyla ilim tahsil etmesi için Paris’e gönderilir. Orada hiçbir ilim tahsiliyle uğraşmaz. Kendisinden büyük ümitte besleyen amcasına her hafta yalanlarla dolu mektuplar göndererek ondan para ister ve Paris’in her tarafında aylakça dolaşır. Paris’teyken amcası vefat eden Meftun Bey, İstanbul’a dönerek ailenin yönetimini eline almak zorunda kalır. Aile fertlerine artık alafrangalık dersi vermeye başlar. Bu yolda âdeta köşkte aile bireylerine işkence çektirir. Fransızca “*Savoir-Vivre*” denilen alafranga yaşam bilgilerini ev halkına, evin bir odasını dersane haline getirerek öğretmeye başlar.

Meftun Bey, alafranga yaşam koşullarını elde etmek için kız kardeşi ve teyzesinin kızının zengin komşusu Kasım Efendi’nin oğluyla ilişki kurmasını bizzat kendisi ister. O, karşılaştığı bütün haller karşısında daima alafranga referanslarla karar alıp hareket eder. Kız kardeşinin ve teyzesinin kızının gebeliğe varacak ölçüde gayri meşru ilişkisi karşısında alaturka düşünen kardeşi Raci’yi Batılı düşünürlerle teskin etmeye çalışır. Bu durum da ondaki yozlaşmanın boyutunu gözler önüne serer.

Lebibe ve Rabia’nın açtığı yola bir süre sonra mutaassıp Edibe ve Azize kadın da katılırlar. Bir zamanlar erkek resminden ürken ve bin bir tövbe ederek gözlerini kapayan bu kadınlar, ilkin makyaj ve kıyafetteki değişimle, sonra da evlerine yabancı erkekler almakla Meftun Bey’in arzuladığı alafrangalık seviyesine erişirler. Bu cahil kadınların “*frenkçeden papağan gibi*” ezberledikleri birkaç sade cümle, sarıya boyatılmış saçlar, “*beyazlı, pembeli rengârenk yüz*” ve ince frapan kıyafetleri, alafranga olmalarına yeter. Nitekim çok geçmeden Pehlevizâdelerin köşkü gece yarılarında sonra gizli gizli kapıdan, pencereden giren, bahçe duvarından atlayan yabancı erkek gölgeleri ile dolar. Artık konakta “*kanlı basur*” diye kamufle edilen gizli çocuk düşürmeler, günlük hadiselerden olmaya başlar.

Meftun Bey, alafranga tarz yaşama emellerine ulaşabilmek için Batılı dostu Mösyö Makferlan’ın planıyla önce kendisine şark şimendiferleri piyangoşundan ikramiye çıktığı yalanını uydurarak Kasım Efendi’nin gönlüne ve kesesine girmeye çalışır. Bu yalanı ortaya çıkınca yine fikir babası Mösyö

Makferlan'ın aklıyla Mahir'i kendisi gibi alafranga hayat tarzına alıştıran babasının parasını, senedini ve mührünü çaldırır.

Romanın sonunda bütün yaptıklarıyla aile faciasına sebep olan Meftun Bey, Raci'nin elinden kurtularak bütün hayat görüşünün çekirdeğinin teşekkül ettiği Paris'e kaçar.

Modernizm, *Şıpsıvdi*'de, alafrangalaşma kavramı etrafında ele alınır. Meftun Bey, Fransız ahlâk kitabı olarak söylediği "*Savoir-Vivre pratique*"e gönderme yaparak, köşkte Batılı bir sofra adabı oturtmaya çalışır. Bu durum romanda uzunca anlatılır. Modernizm teması, Meftun Bey'in aşk anlayışında da görülür. O, serbest aşkı savunur. Meftun Bey'in köşküdeki genç kızların yabancı erkeklerle ilişkilerinde modern bir tavır görülür. Köşkün genç kızlarının flörtleri normal karşılanır. Köşkün hanımları âşklarıyla mesire yerlerine giderek maşuklarıyla birlikte olurlar. Meftun Bey, bu konuda yine "*Savoir-Vivre pratique*"den okuduğu bilgileri kız kardeşi Lebibe ile teyzesinin kızı Rabia'ya öğretir. Meftun Bey'in bütün bu alafrangalık dersleri sonucunda Lebibe ve Rabia gayri meşru ilişkiye girerler. Rabia, görgü ve bilgi seviyesinin yetersizliği yüzünden sevdiği erkekte hamile kalır ve terk edilir; Lebibe ise gayri meşru ilişkisini Meftun Bey'in yardımı üzerine evlilikle sonuçlandırır. Alafrangalık dersleri, köşkün aşırı mutaassıp kadınları Azize ve Edibe Hanımlar'ı bile yoldan çıkarır. Meftun Bey, ailesindeki hanımların aşk ilişkilerinin çıkmaza girmesi üzerine Mösyö Makferlan'a danışır. Makferlan ile karısı birbirinin gayri meşru ilişkilerini hoşgörüyü karşılayacak kadar yozlaşmışlardır. Karı koca, aynı evde başka erkek ve bayanla sevişirler. Meftun Bey de bunu benzer şekilde düşünerek, aşkın insan tabiatının bir ihtiyacı olduğunu ifade ederek bu ihtiyacı gidermenin en kesin çözümünün serbest aşk olduğunu vurgular. Bütün bunlar söz konusu devirde Osmanlı-Türk toplumunun alışık olmadığı türden tavrılardır.

Eğitim teması, *Şıpsıvdi*'nin iki farklı zihniyetin çatışması esasına göre kurgulanması üzerine, iki farklı eğitim anlayışının karşılaştırılması etrafında ele alınır. Meftun Bey'in ailesi alafranga, Kasım Efendi'nin ailesi de alaturka eğitim uygular. Meftun Bey aile bireylerine alafranga eğitimi yozlaşmaya vardırarak şekilde ayrıntısına kadar tatbik etmeye çalışırken, Kasım Efendi de çocuklarını geleneksel eğitim anlayışı çerçevesinde eğitir. Dış dünyaya kapalı bir sistem içinde yetişen çocukların kişilikleri, ataerkil ailenin baskıcı eğitimiyle gelişmez. Birey olma süreçleri tamamlanamadığından Kasım Efendi'nin çocuklarının kişisel tercihleri ve beğenileri gelişmez. Mahir'in karşı cinsi ilk tanışması on beş on altı yaşlarında Şehzede başı'ndaki bir tiyatrodadır. O yaşı kadar karşı cinsi tanıyamayan Mahir, orada gördüğü ilk şışman ve gösterişsiz kadın üzerinden karşı cinsi tanıyabilir. Onun Lebibe'yi sevmesi de bu olayla ilişkilidir. Meftun Bey sayesinde yavaş yavaş dış dünyaya açılan Mahir, daha sonra Madam Makferlan'ı tanıyınca geleneksel bütün değerlerini unuttur. Alaturka eğitim anlayışını romanda çarpıcı bir biçimde dikkatlere sunan diğer bir kişi de Kasım Efendi'nin kızı Edibe'dir. Babasının baskısı sonucu cahil kalan, kadınlık özelliklerini bertaraf eden, "*mutasavvıfane*" bir yaşamı tercih eden ve kadercilerle yaklaşım sergileyen Edibe'nin babasından aldığı hayat felsefesi, kendisi gibi cahil hocası Azize hanımın öğrettikleri ile desteklenir. Babasının evinde tamamen geleneksel bir terbiye alan ve sofiyane bir hayat süren Edibe, Meftun Bey ile evlendikten sonra büyük bir çatışma yaşar. Gün geçtikçe gördüklerini kanıksar ve zihinsel bir dönüşüme uğramaya başlar. "*Kadınlığı hasebiyle çok şeyleri yapmağa can at(an) fakat günahattan korkma(sı), cesaretsizlik(i) arzusunun icraya mâni ol(an)*" (*Şıpsıvdi*, s.453) Meftun Bey'in etkisiyle alafranga yaşama ayak uydurur ve işi, kocasını aldatarak eve gizlice erkek alma noktasına kadar vardırır. Hatta bu alışkanlığını o kadar ileri götürerek babasının evinde dahi gerçekleştirir.

Evlilik teması, *Şıpsıvdi*'de, yozlaşmış Meftun Bey'in kendi ve aile fertlerinin evliliği üzerinden ele alınır. Meftun Bey, geleneği temsil eden Kasım Efendi ailesinin kızları için aranan damat adayları kriterlerine uymaz. Mutaassıp bir aile yapısına sahip olan Kasım Efendi'nin ailesi için tamamen alafranga yaşam modelini benimseyen Meftun Bey, kesinlikle tercih edilmez. Kasım Efendi ailesi, kendi zihniyetlerine uygun, mutaassıp ve içe dönük bir ailede yetişen kişilerle çocuklarını evlendirmek ister. Kasım Efendi'nin sıraladığı "*hısım olamayacakları kişiler kriterleri*" aslında Meftun Bey ve ailesini tarif eder. Burada da iki ailenin temsil ettiği iki farklı zihniyetin çatışmasının altı çizilir.

Romanda duygusal bir ilişki bulunmayıp, karşı cinsler arasında tamamen cinsel insiyaklara dayalı bir ilişki söz konusudur. Geçici bir heves olarak beliren bu hisler, tatmin olunca ayrılığa yol açar. Bundan dolayı romanda mutlu bir evlilik yoktur ve bütün çiftler birbirini aldatır. Romanda geleneksel evlilikten ziyade "*serbest aşk*" ön plana çıkarılır. Bu da cinsel güdünün giderilmesinden sonra başka arayışlara yönelmek üzerine kurulu bir ilişkidir. Meftun Bey'in Batılı filozoflara dayandırarak icra ettiği bu anlayış da yanlış Batılılaşmanın bir yansımasıdır.

Feminizm teması, *Şıpsıvdi*'de, ataerkil bir ailede yetişen kadının toplum içerisinde özellikle cinsellik konusunda karşılaştığı yasaklar çerçevesinde ele alınır. Alafranga bir ailede yetişen Lebibe ve Rabia, ailelerinin haberi olmaksızın sevgili bulurlar. Hatta Rabia bunun sonucunda hamile kalır ve çocuk düşürür. Ailenin mutaassıp erkeği Raci tarafından sorguya çekilir. Lebibe kendisini feminist bir tavırla savunur. Ailesinin haberi olmaksızın bir erkekle ilişkisinin asıl müsebbibinin Meftun Bey'in kendisine okuduğu romanlardaki modeller olduğunu vurgulayarak kendisini natüralist, pozitivist bir anlayışla savunur. Kadın-erkek arasındaki eşitsizliğe isyan ederek cinselliğin bir tabiat kanunu olduğunu vurgular. Toplumun ataerkil yapısına isyan ederek, kendisinin bir erkekle olan ilişkisinin yasak olmasına karşın, aynı davranışın bir erkek için eğlence olarak kabul edilmesine karşı çıkar. Lebibe, geleneksel toplum yapısının aile üzerinde oluşturduğu baskının kadını kendine güvensiz bir noktaya getirdiğini söyleyerek bu düşüncenin toplumun erkek bireyleri tarafından bertaraf edildiği takdirde kadınların da bir değer kazanacaklarını vurgular.

Sosyal adalet temasıyla, *Şıpsıvdi*'de, emek-sermaye etrafında şekillenen toplumsal adalet konusunda, toplumdaki gelir dengesizliğinin temelinde yatan gerçekten bahsedilir. Buna göre toplumdaki en basit hırsızlıkların bile temelinde, ihtiyacından çok fazla gelir elde edebilenlerin yaptığı "yasal hırsızlıklar"ın olduğu gerçeğinin altı çizilir. Yazara göre hırsızlığın temelinde gelir dağılımındaki adaletsizlikler vardır. Meftun Bey, babasının kasasından senetleri çalması konusunda Mahir'i bu görüş temeline dayandırdığı düşünceleriyle ikna etmeye çalışır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Düşünce Dünyası

Hüseyin Rahmi Gürpınar, pozitivism ve natüralizm akımlarından belirgin şekilde etkilenir. En çok etkilendiği filozoflar, Schopenhauer, Nietzsche, Thomas Hobbes ve August Comte'dur. Romanlarında bu düşünürlerden edindiği dünya görüşü, bakış açısı ve metodolojiyi kullanır. *Şıpsıvdi*'nin girişindeki Aksaray tramvay durağının olanca çıplaklığıyla tasviri natüralist anlayışın çok tipik bir örneğidir.

Gürpınar, *Şıpsıvdi*'de, zihnindeki topluma dair problemleri roman sanatı ile ele alırken aslında çoğu zaman roman tekniğini ikinci plana iterek romanı, düşüncelerini sergilediği bir platforma dönüştürür. Bu durum da romanın teknik açıdan birtakım aksaklıklarını beraberinde getirir. Yazar, sahip olduğu felsefesini çoğu zaman olay örgüsünü bir tarafa bırakarak roman kişilerinin ağzından sayfalara dikkatlere sunar. Bu durum da roman adına bir eksiklik olarak ön plana çıkar. Romanın aslı kişisi Meftun Bey'i alafranga, yozlaşmış bir tip olarak karşımıza çıkaran yazar, roman kişileri hakkında subjektif bir tavır sergiler. Bir taraftan toplumsal gerçekliğe dayanan bu tipler alay edercesine bir tavır sergilerken, diğer taraftan yazar-düşünür Hüseyin Rahmi Gürpınar kimliğiyle özellikle Thomas Hobbes, Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche gibi Batılı filozoflardan ve düşünce akımlarından etkilenerek oluşturduğu fikirleri, yine bu marazî roman kişisinin diyalogları üzerinden dikkatlere sunmayı tercih eder. Berna Moran, o dönem için toplumun çok ilerisindeki fikirlerin bizzat yazarın kendisince ifade edilmesinin ortaya çıkaracağı tehlike dolayısıyla yazarın böyle bir yola başvurduğunu söyler.⁷

Gürpınar, yaşanılabilir bir toplumun izini sürer ve bunun yolunun hurafelerden arındırılmış ve bilimin ışığında, aydınlanmasını sağlamış bir zihne kavuşmaktan geçtiğine inanır. Bu yolda insan ruhunun tabiatının iyi tanınması gerektiğini düşünür ve daima topluluk içerisinde yaşayan insan ile 'birey' olan insanın çatışmasının insanı sürekli mutsuzluğa ve karamsarlığa sevk edeceğine hükmeder. Nitekim onun eserlerinde tabiatlarına uygun yaşa(ya)mayan insan yığınları mutluluğa hiçbir zaman ulaşamazlar. Bu doğrultuda, insan tabiatının tek eşle evliliğe uygun yaratılmadığını, bu yüzden evlenen insanların bir süre sonra başka insanlarla birlikte olarak eşlerini aldatmaya yönelmelerinin, toplumsal normlara göre suç; ama insan tabiatının doğal işleyiş sürecinin bir parçası olduğunu düşünür. Bu felsefeye göre onun romanlarında mutlu aşk ve evlilik yoktur. Kadın-erkek ilişkilerinde, Batılıların Osmanlı-Türk toplumuna göre, daha 'insanî', yani insan tabiatına uygun hareket ettiklerini düşündüğünden, pozitivist, natüralist Batılı anlayışı benimser. Doğu toplumlarında bu konuda daha kapalı ve riyakârca bir anlayışın hâkim olduğunu düşünür.

O, toplumsal kuralların insanın özünü tanımayan ve kendi çıkarlarını gözetken egemenler tarafından düzenlendiğini düşünür. İnsanoğlunun özünde varolan bencilliğin daima mutlak bir adaletten sağlanmasına mani olduğunu düşünerek bunun toplumdaki 'ahlâk' sorunu ile ilişkili olduğuna ulaşır.

⁷ Berna Moran (1997). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* 1, Şıpsıvdi, İstanbul: İletişim Yay., s.111.

Berna Moran, Gürpınar'ın romanlarındaki kahramanların hareket noktasını oluşturan iki temel unsurun cinsellik ve para olduğunu belirterek şunları söyler: "... Gürpınar kişileri, insanların bu iki zaafını [cinsellik, para] örneklendirmek üzere kullanır demek yanlış olmaz. Onları doğru yoldan çıkaran kötü yapan, içinde yaşadıkları koşullar ya da çevre değil içgüdüleridir. Hangi sınıftan, hangi cinsiyetten, hangi yaştan olurlarsa olsunlar motivation'ları hemen hep aynıdır. Yaşam, bencil insanlar arasında bir savaş olduğu için "aldatma" romanların temel eylemi olur. Kişilerin temel işlevi de "aldatan" ya da "aldanan" olmakla sınırlıdır."⁸

3. Şıpsevdi ile Schopenhauer'ın Yazıları Arasındaki Paralellikler

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın düşünce dünyasında da genel olarak ifade edildiği gibi, *Şıpsevdi*'nin arka planında Schopenhauer'ın çok önemli etkisi vardır. *Şıpsevdi*'de yer alan Schopenhauer etkileri bu bölümde beş ana başlık altında incelenmiştir: Bunlar; Pozitivizm ve natüralizm, Yaşamda mücadele ve çatışma, Karamsarlık, Toplumsal kurumlara tepki ve Aşktır.

a. Pozitivizm, Natüralizm

Gürpınar, *Şıpsevdi*'de pozitivist tutumunu, geleneksel değerleri eleştirerek dolaylı yoldan ortaya koyar. Akıl ve bilim gibi vurgular; *Gulyabani*, *Cadı*, *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç* gibi romanlarında olduğu kadar açık olmasa da geleneksel değerlerin eleştirisine, *Şıpsevdi*'de de değinilir. Romanda, Kasım Efendi ve ailesinin diğer bireyleri üzerinden softalık, eski kafalılık eleştirilir. Bunlara alternatif olarak da, Batı tarzı hayatın değerlerini öne sürer. Pozitivist vurgular; din, ahlâk, gelenek gibi kurumların eleştirisi üzerinden kendisini hissettirir.

Gürpınar, hayatın rafine edilmiş, seçilmiş hallerini ve mekânlarını anlatmak yerine gerçekliği olanca çıplaklığıyla okuyucunun dikkatine sunmayı tercih eder. Realist-natüralist romanların önemli bir özelliği olan doğal tasvirler, *Şıpsevdi*'de ön plana çıkar. Romanın başında kırk sayfadan fazla devam eden Aksaray Tramvay durağındaki kadınların kendi doğal dilleriyle sohbetleri ve Meftun Bey'in köşkünün Arap aşçısı Zarafet Abla ile köşkün hizmetkârlarından Şaban Ağa arasında geçen aşk sahnesinin anlatımı romanda en dikkati çeken natüralist tasvirlerdir. Romanın başında, Aksaray Tramvay Durağı caddesinin adeta tiksindirici ve bayağı hallerinin tasvirinden alınan aşağıdaki bölüm, *Şıpsevdi*'de natüralizmin ne derece başarıyla işlendiğini gözler önüne sermektedir:

"Bu iskaraların en büyük yararlığı oradaki bütün esnafa âdeta cesim birer takatuka hizmetini görmeleridir. Bunların birer sel süzgeci oldukları unutulurken tenzifat arabalarının biraz uzunca süren gelişlerini beklemeyecek kadar aceleci bulunanlar elleri değdikçe süprüntülerini getirirler, bu iskaraların üzerine boşaltırlar, aralıklardan sığan parçalar aşağıya gider, sığmayanlar demir çubukların arasına sıkışır, durur, bunlar güneşin hararetine maruz kalarak arada bir dükkânlardan dökülen çirkefler, nargile ve kahve çömleği suları, berber leğenleri muhteviyatıyla yaşarıp tazelandıkçe ortalığı tahammül edilemez bir koku sarar; orayı kara bulut gibi irili ufaklı bir sinek alayı istila eder; iskaranın yanından bir insan veya hayvan geçince bal ve eşek arıları da dahil olmak üzere tatarcık, sakırğa kenesine kadar içinde kanatlı haşarattan her nevi mevcut olan bu alay ürkerek inceli kalınlı türlü vızlıtular ile bir kere havaya kalkar; birkaç kısma ayrılır; bir takımı biraz ötedeki manav dükkânına, diğer kısmı aşçıya çapula dağılırlar; birhaylisi de o has bahçelerde kahve içen müşterilerin başına bela olur. Manava gidenler tercihan meyvaların çürüklerine üşüşürler; aşçı dükkânına hücum edenler arasında acele pisboğazlık yüzünden hoşaf kâsesi, terbiyeli çorba tenceresi, bazı yemek salçaları içinde kazazede olanlar bulunur; serin ve mayhoş hoşafa düşenler havada kalan ayaklariyle tek kanatlarını titreterek müessir keskin nağmelerle istimdada başlarlar; vızılı hayli uzar; fakat hain aşçı gark olanların imdadına koşmaz."(Şıpsevdi, s.18)

Schopenhauer'da aşk konusu ele alınırken, natüralist tutum açıkça ortaya çıkar. İnsanların cinsel içtepileri onların bir araya gelmesinin temel nedeni olarak yansıtılır. Bu konuda Schopenhauer şöyle der: "Gerçekte de, en incelmış ve yücelmiş bir aşk bile, kaynağını yalnız ve yalnız cinsel içtepede bulur." (Aşkın Metafizigi, s.40) Schopenhauer ayrıca insanların bütün davranışlarını acıdan kaçmak ve hazzı ulaşmak güdüleri üzerinden açıklar. Ne var ki karamsarlığı yüzünden hazzı ulaşmayı değil, acıdan kaçınmayı yeterli sayar. Bunun yanında haz arayışını mutsuzluğun kaynağı olarak görür. Mutluluğu da yalnızca acıdan kaçınmak olarak görür. Pek çok insanî değer ve tutumu da yalnızca doğal güçlere

⁸ Moran, (1997), s.114.

indirger. Bu bakış açısı ile insanları bir nevi doğa düzeni içinde bir 'hayvan' şeklinde ele alır. Bu çerçevede yüce duygular yalnızca bir cildan ibaret olup, hemen altında kaba saba doğal güçler yatar. Bu doğal güçlerin ortaya çıkarılması hem felsefede hem de romanda natüralist eğilimin temel arayışıdır.

Gürpınar, toplumdaki statü ve tabakalaşmayı tamamen doğadaki mücadele ve savaş kavramı üzerinden açıklar. Gücü az olanlarla çok olanlar arasında doğal bir eşitsizlik ortaya çıkmakta ve bu eşitsizlikten de toplumsal tabakalaşma ve mücadeleler doğmaktadır. Tabakalaşmanın böyle doğal temeller üzerinden açıklanması, tam bir natüralizm örneğidir. Şu alıntı Gürpınar'ın sosyal adalet temasına da temel teşkil edecek olan doğrudan ve çıplak bir natüralizm örneği olarak değerlendirilebilir:

“... saf adamlar birtakım hilekârları zengin etmek için çalışırlar. Şimdi bak dikkat et... Meselâ bir bankada en ağır işleri hamal görür. En çok parayı “direktör” alır... Bir gazete idarehanesinde bütün mesai muharrirlerin üzerindedir. Bu zavalluların hepsi bir kaçır yüz kuruş maaşla sahibi imtiyazın kasasını doldurmağa uğraşıyorlar. Meselâ kaleme sen iki yüz kuruş alıyorsun... Mümeyyiz binbeş yüz, müdürün altı bin, nazırın otuz-kırk bin alıyor... Hepsinin emri altında ezilen, en çok iş gören sensin... Bu memuriyetler onlara mintarafillah tevzi edilmedi ya!.. Onlar açık gözlülük ettiler... Alt taraflarındaki zavallı humbılları tekmeleyip ileri geçtiler. Sirkat sözünü burada tamam manasıyla tatbik et bakayım?.. Demek ki su başlarını evvelce çevirenler patlayıncaya kadar susuzluğunu teskin etsinler.. aklıktan ölmek için, kenardan, kıydan avucunu doldurmak, bir yudum tatmak isteyen nasipsiz sefillere sârik namı verilsin.. sermaye ve dirayet sahibi olmağı bir “hak” adıyla yüzlerce kişiyi çalıştırıp onların mesaisinin semerelerini bir veya birkaç adamın kendi kasalarına indirmeleri devam ettikçe bu dünya düzelmez.” (Şıpssevdi, s.393-394)⁹

Yaşamda Mücadele ve Çatışma

Gürpınar, natüralist bakış açısının sonucu olarak yaşamı bir mücadele ve çatışma olarak görür. Bu yönüyle, Schopenhauer'ın bakış açısıyla oldukça paralel bir çizgidedir. Romanda başta ana kahraman Meftun Bey olmak üzere, bütün kahramanlar bir diğer kahramana karşı bir şekilde üstün gelme ve onları sömürmenin yollarını ararlar. Meftun Bey, bütün hünelerini kayınpederinin servetini elde etmek için kullanır. Örneğin, *Şıpssevdi*'de Meftun Bey, bu düşüncesini Paris'ten kardeşi Raci'ye yazdığı mektupta şu cümlelerle dile getirir:

“İnsan daima kendinden zayıfını çiğneyip, tepeleyip üst tabakaya tırmanmak hırs ve gayretindedir. O sahte adaleti beşeriye, ahmakları, tahtı itaatte tutmak için tertip olunmuştur. Daima, daima altta kalanın canı çıksın kâidesi hüküm fermadır. Fakat bazen altta kalanlar pek bunaltıyorlar. O zaman demir kafeslerini çâk eden müfteris hayvanlar gibi gözlerini kan büriyor. Kükreyerek, sahte adaletin bütün haillerini kırarak su-i idare mahbesinden dışarı fırlıyorlar.” (Şıpssevdi, s.481)

Meftun Bey, mektubunun devamında insanların tamamen bencil varlıklar olduğundan bahisle hodbinliğin (bencilliğin) insanın doğal bir özelliği olduğunu şu cümlelerle ifade eder:

“Bu dünyada her şeyden evvel hüküm süren hodbinliktir. Herkes kendi hodbinisine nazaran efalini tanzim yolunu arar. Bir ferdin, harekâtını hodbinîye tatbik diğerinin aynı emeline muhalif düşeceği için adalet ve kavaninin tesisine lüzum hiss olunur. İnsanlardan biri (kendi) hodbinisini kanun tanıtmak, zaman ve zemini müsait buldukça daima her hakikati çiğner... milyonlarca halkı keyf ve istibdadına esir etmekten çekinmez. Büyüf filozoflardan biri bakınız bu sadette ne diyor:

Hodbinlik tabiaten bihaddir. Bir insan mutlak surette ve ilanihaye mevcudiyetini muhafaza etmek, yeis ve ıstıraptan azade kalmak, mümkün olabildiği kadar refaha nail olmak ister. Bu hodbinane ikdamatına hail olan her şey nefret, hiddet ve infialini tahrik eder.” (Şıpssevdi, s.482.)

Bu görüşler Schopenhauer'ın *Aşkın Metafiziği* 93-98 sayfaları arasındaki görüşleriyle birebir örtüşür. Örneğin, Schopenhauer hodbinlik bahsiyle ilgili şunları söyler:

“İnsanların hareketleri, üç temelden kaynaklanır. Bu temellere dayanmaksızın üzerimizde etkili olabilecek bir güç düşünülemez. Bunların birincisi bencillik (kendi iyiliğinden başka şey

⁹ Gürpınar'ın hayat mücadelesine ve doğadaki çatışmaya ilişkin görüşleri yoğun şekilde Darwin ve Spencer etkilerini yansıtmaktadır.

düşünmez ve sınırsızdır), ikincisi kötü ruhluluk (başkasının kötülüğünü ister ve gaddarlığa kadar varabilir), üçüncüsü de acımadır. Acıma başkasının iyiliğini istemektir ve iyilikseverliğe, ruh yüceliğine kadar ulaşabilir. İnsan davranışlarının hepsi, bu üç temelden birine ya da aynı zamanda ikisine bağlanabilir (...) Bencillik özü gereği sınırsızdır. İnsanın bir tek mutlak isteği vardır sadece; bu da, her acıdan hatta her yoksunluktan sıyrılmak ve elden geldiğince mutlu ve rahat olmak; elden geldiğince zevk duymaktır.” (Aşkın Metafiziği, s.107-108)

Buradaki bencillik fikrini, romanın ana kahramanı Meftun’un Paris’ten kardeşi Raci’ye gönderdiği mektupta bir Alman filozofuna atfen (kim olduğu belirtilmeden)¹⁰ aynen şu şekilde dile getirir:

“Bu dünyada her şeyden evvel hüküm süren hodbinliktir. Herkes kendi hodbinliğine nazaran e’alini tanzim yolunu arar. Bir ferdin, harekâtını hodbiniye tatbik diğerinin aynı emeline muhalif düşeceği adalet ve kavaninin tesisine lüzum hiss olunur. İnsanlardan biri (kendi) hodbinisini kanun tanıtmışa zaman ve zemini müsait buldukça daima her hakikati çiğner. Milyonlarca halkı keyif ve istibdadına esir etmekten çekinmez. (...) Hodbinlik tabiaten bihaddir [sınırsızdır] ” (Şıpsvevdî, s. 481–482.)

Schopenhauer, Gürpınar’ın *Şıpsvevdî*’de işlediği hayat mücadelesi temasını şu sözlerle ifade eder:

“Hayat, tadını çıkaracağımız bir armağan değil; canla başla çalışarak yerine getirmemiz gereken bir ödev. En önemsiz işten en önemlisine kadar hepsinde, genel bir düşkünlüğün, öldürücü bir didinmenin, sürekli bir yarışmanın, sonu gelmez bir savaşın, kafa ve vücut güçlerinin ortaya koyduğu bir çabalamanın görülmesi bundan ötürü. (...) İnsanların biricik kaygısı, hayat kavgasını gerektiği gibi yapabilmektir.” (Aşkın Metafiziği, s. 96).

Karamsarlık

Şıpsvevdî’de hayatın mücadele ve acıdan ibaret olduğuna dair genel bir karamsarlık havası sezilir. Bu hava, Gürpınar’ın hayata bakışı ve düşünce dünyasıyla da uyum içindedir. *Şıpsvevdî*’deki atmosfer, felsefî olarak Schopenhauer’ın ifade ettiği ve pek çok sanatçıya etki eden hayatın anlamsızlığı ve karamsarlık gibi olumsuz ve karanlık vurgularla aşağı yukarı aynı dalga boyundadır.

Schopenhauer, karamsar görüşlerini başlıca üç tema etrafında dile getirir. Bunlar, hayatın boş ve anlamsızlığı, hayatın sürekli acı dolu olması ve mutluluğun imkânsızlığıdır. Örneğin, Schopenhauer’a ait şu cümleler, onun karamsar dünyası hakkında önemli ipuçları verir:

“Hiç varolmayan bir avın ardı sıra yapılan bu av [mutluluk avı], kural olarak, gerçekliği apaçık, pozitif mutsuzluğa götürür. Buysa kendine acı, ıstırap, hastalık, kayıp, endişe, yoksulluk, utanç ve binlerce sıkıntı olarak açığa vurur. Hayal kırıklığı çok geç açığa çıkar.” (Aforizmalar, s.7)

“... Birçok insan, hatta bütün insanların, hayal ettikleri bir dünyada olsalar bile, mutluluğa ulaşamayacak bir biçimde yaratılmış olması (...) hayal ettikleri bu dünya, düşkünlük ve acıdan sıyrılmış olsa, can sıkıntısının avucuna düşecekler ve can sıkıntısından kaçabildikleri ölçüde de düşkünlüğe, acılara, sıkıntılara, yeniden yöneleceklerdir.” (Aşkın Metafiziği, s. 99)

Karamsarlık ifade eden bu cümleler *Şıpsvevdî*’de doğrudan ifade edilmese de romanın genel havasıyla birebir uyum içindedir. O kadar ki, *Şıpsvevdî* romanı da dâhil olmak üzere Gürpınar’ın hiçbir romanı mutlu sonla bitmez. Gürpınar’a göre insanların koyduğu kanunlar, tabiat kanunlarıyla sürekli olarak çeliştiği için insanların mutlu olmaları mümkün değildir. Bunu aşk ilişkileri özelinde şu cümlelerle açıklar:

“İki gönü birbirini cezp etmiş, arada kanunun ne işi var? Ezelî kanuna beşerî kanun nasıl galip gelebilir? Böyle aşk ve alâka hususatında kanun araya girmeğe uğraşıyor da o şedit, sayısız ceza maddelerine rağmen kat’i bir tesiri görülüyor mu? Gece, gündüz iştirilen, görülen bunca seveda facialarının vukuunu men’e muktedir olabiliyor mu? Çünkü tabiat insanların istibdadı keyfine hadîm değildir. Kendi kavanine muhalif olan şeyleri red ve daima iradelerine galebe çalar.” (Şıpsvevdî, s.259-260)

¹⁰ Bu filozofun Artur Schopenhauer olduğu, incelememiz sonucunda açıkça ortaya çıkmıştır. Aşkın Metafiziği s. 107-108’de Schopenhauer hodbinlik (bencillik) bahsinden uzun uzadıya bahsetmektedir.

Bununla birlikte insan, özü itibarıyla bencil bir varlık olduğu için, mutlak olarak eşitlik de sağlanamayacağı için haksızlıklar, adaletsizlikler sürekli varolacaktır. Bu anlamda onun bütün romanları aslında 'Schopenhauer-ien' bir atmosferi yansıtır.

Toplumsal Kurumlara Tepki (Ahlâk, Evlilik, Din vs.)

Hem Gürpınar'da hem de Schopenhauer'da toplumun ürettiği değer ve kurumlara karşı eleştirel bir tutum göze çarpar. Her iki yazar da yerleşik kurumlarla ilgili bir nevi söylem analizine girişmekte ve insan davranışlarının temelinde yatan aslı faktörleri (natürel güçleri) ortaya çıkararak bir nevi büyü bozumu yaparlar. Bu noktada, hem Gürpınar hem de Schopenhauer modernizme mahsus olan büyü bozuculuğu şahıslarında toplarlar. Geleneksel anlatılara karşı modern bir sinizm (eleştirel alaycılık) geliştirirler. Her iki yazarda da 'eskinin ölmesine karşın yeninin henüz doğmamış oluşunun getirdiği sancı ve arayışlar hissedilir.'

Şıpsıvdi'de Gürpınar, modernist bir tutumla geleneksel kurum ve değerleri eleştirir. Örneğin, romandaki Kasım Efendi ve Edibe'nin dünyaya bakışları olumsuz bir bakış açısıyla eleştirilerek bu tipler hurafeci insanlar olarak yansıtılır. Kasım Efendi'nin hurafeci tavrı ve kızını bu yönde eğitmesi şu satırlarla eleştirilir:

"Kasım efendinin kızına hediye olarak yaymacı kitapçılardan onar yirmişer paraya aldığı harekeli, müstamel cin ve peri hikâyelerini hoca-şakird ezberlercesine defatla hatmederler. Sanki hilkî belahetleri kâfi değilmiş gibi ahmaklıklarını ziyadeleştirmek için büsbütün zihin kapayacak ibarelerle hafızaları tezyine uğraşırlardı. Edibe, bu kadının sözünden hiç çıkmazdı. Sanki aklının, kalbinin, gönlünün kilidi, tılsımı hocasının elindeydi." (Şıpsıvdi, s.167-168)

Gürpınar'ın *Şıpsıvdi*'de eleştirici bir üslupla yansıttığı Edibe karakteri de onun hurafe karşıtı tutumundan nasibini almaktadır. Romanda Edibe ve onun ilginç bir şekilde sakatlığı sanki ilahi bir lütufmuş gibi gösteren babası, şu şekilde karikatürize edilir:

"Edibe hanım tamahkâr bir pederin hususi nazariyesi, garip terbiyesi altında yetişmiş bir acibedir. Yiyişi, içişi, giyinişi hâsılı bütün hayat tarzı İstanbul kızlarından hiç birine benzemez. Malumat namına pederinin talim eylediği ve hissetine hadim olan bir takım gayri hikemi sözlerden başka bir şey bilmez. (...) Edibe giyinme, süslenme, gibi kadınlara has olan arzularından pek uzak olduktan başka körlük, kanburluk, topallık; çolaklık nevi'nden bir maluliyetle doğmadığına pek müteessifti. Çünkü pederinin:

- Cenab-ı Hak sevdiği kulunu sakat yaratır. Bu dünyadaki maluliyetin öbür dünyada ecri büyük olur.

Dediğini çok defa işitmişti. Süs ve nizam ile onun bunun dikkatini, hasedini celbetmedense kılıksız, çapaçul, pejmürde kıyafette gezerek herkesin kayıtsız nazarları ve hatta istikrahi altında kalmak daha akıl e hikmete muvafık olduğu Kasım efendinin felsefe düsturu cümlesinden idi.

Edibe ecre nail olmak için sırtına bir künbet yaparak b sun'î kanburlukla sokağa çıkmağı bile çok düşünmüştü. Ekmeği sade suya batırıp yalnız bu suretle tegaddi etmek gibi bir nevi riyazete haftalarla devam eylediği çok olurdu." (Şıpsıvdi, s.166-167)

Gürpınar; Kasım Efendi tipini, görünüşte din ve ahlâk kurallarına uyan; ama daha derine inildiğinde hiç de etik bir tutumu olmayan bir kişi olarak yansıtır. Böylelikle, toplumsal ahlâk (moralite) ile etik arasında bir fark olduğunu ima eder. Aynı ayrım Schopenhauer'ın felsefesinde de öne çıkar. Schopenhauer, dinlerin eleştirisi çerçevesinde moralite ile etik arasındaki farkı şu şekilde ortaya koyar:

"Dinsel düşüncelerden doğan her çeşit iyi hareketin, bir ödül beklendiği için ya da bir cezadan korkulduğu için yapıldığını söylemek ve bu çeşit hareketlerin tam anlamıyla ahlaksal sayılmayacağını ileri sürmek kabildir. Ama buna karşılık, her yerde ve her ulusta, hayatın her durumunda, her çeşit kargaşada ve önemsiz olayda, acıma duygusunun iyi sonuçlarını nasıl ortaya koyduğunu; haksızlıkları nasıl önlediğini ve ödül alma düşüncesi söz konusu olmaksızın iyi davranışlara nasıl yol açtığını gören kimse, katıksız ahlak değerinin, bu duyguda bulunduğunu nasıl kavramaz." (Aşkın Metafizik, s. 109)

Burada Schopenhauer, hakiki bir etiğin ancak kişinin kendi içsel bilincinden doğabileceğini ve dışsal etkilenimlerin bu noktada geçersiz ve değersiz addedilmesi gerektiği düşüncesini vurgular. Din eleştirisinin yanı sıra Gürpınar'da evlilik kurumu da eleştirilmektedir. Nitekim Gürpınar'ın şahsı

görüşlerine paralel olarak ana kahraman Meftun Bey, evlilik kurumuna bizzat karşıdır. Onun bu konudaki tavrı serbest aşkı salık verip bir bayana bağlanamamak yani “şıpsevdi”lik yönündedir. Bunu insan tabiatına en uygun yol olarak gören Meftun Bey’in bu hali, romanda Azize Hanım’ın ağzından şöyle ifade edilir:

“- Kızım onun ne sende gözü var ne Arapta... Böylelerine “Şıp sevdi” derler. Şimdi sever, şimdi geçer... Otlakçı tabiatlı olurlar. Seni de sever beni de, ötekini de, berikini de... Dur bakalım daha ne gördün? Bunlar öyle üç dört kadına kanaat etmezler. Bazı erkek kızım kadın oburu, seveda tosunu olur.” (Şıpsevdi, s.356)

Meftun Bey’in aşka dair düşüncesi, başka bir yerde kendi ağzından şu cümlelerle ifade edilir:

“Bir insanın meşru karısı başka böyle meşruiyet harici münasebet peyda ettiği kadınlar da yine başka... Dünyada bir kadınla nikâhlı karısıyla durmuş, oturmuş kaç erkek bulunabilir?” (Şıpsevdi, s. 405)

Meftun Bey’in bu görüşleri esasen Schopenhauer’ın evlilik konusundaki görüşleriyle tamamen paraleldir. Schopenhauer, hayatı boyunca hovardalık yapmış ve hiç evlenmemiştir. Schopenhauer, evlilik kurumuna tamamen natüralist bir şekilde yaklaşır. Evlenen taraflar her ne kadar yüce ve ulvi bir birleşme amacıyla bir araya geldiklerini söyleseler de, aslında tabiatın kör güçlerine teslim olurlar. Nihai amaç, üremekten başka bir şey değildir. Aynı görüş, *Şıpsevdi*’de de görülür. Roman boyunca Hüseyin Rahmi, cinsiyetler arasındaki yoğun çekimin insanları etkisi altına aldığını ve pek çok meşru ve gayri meşru yollardan tatmin edilmeye çalışıldığını söyler. *Şıpsevdi*’de evlikten ziyade aşk ve cinsellik öne çıkarılır. Schopenhauer’da da aşk ve cinselliğin evliliğe tercih edilmesi dikkat çeker. Aynı paralellik Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın hayatında da görülür. O da hayatı boyunca hiç evlenmez. Evlenmeme nedenini yazarlığına engel teşkil etme noktasında göstererek “Allah saklasın! Evlenmiş olsaydım yetmiş eser değil, yedi eser bile yazamazdım.”¹¹ der. Benzer şekilde, Refik Ahmet Sevengil’in evlilikle ilgili sorusuna şu cevabı verir:

“Yattığım odada başka nefes istemem, sinirlenirim; bunun içindir ki misafirlikte de kalmam.” (...) “Efendim, muharrirlerden kim evlendiyse artık yazamaz olmuştur. Ernest Rönan da bekârmış, kendisine sebebini sormuşlar, insanlar iki kısımdır, bir kısmı dimağ ile, bir kısmı bedenle çalışır, ben birinci kısımdanım cevabını vermiş.”¹²

Aşk

Gürpınar, *Şıpsevdi*’de aşkı tamamen doğal ve natüralist bir bakış açısıyla ele alır. Aşkın bütün hedefinin aslında cinsel içgüdünün tatmini olduğunu dile getirir. Bu konuda Meftun Bey şunları söyler:

“Aşk neslin idamesi için tabiatın insanlara teslim ettiği şiddetli bir histir”. (Şıpsevdi, s.248) (...) *Tabiat öyle şedit bir müessirdir ki kanununun icabatına cümleyi münkad eder. Şimdi burada içen, söyleyen, çağıran, bağırın, oynayan, sevişen; öpüşen Zarafetle Şaban değil; işte bu tabii kuvvettir. (Schopenhauer’in dediği gibi, bu muaşıkların vücutlarında, damarlarında, kanlarında beşer nesillerinin tohumları var. İşte onlar vücut âlemine ermek için meclis kırmağa uğraşıyorlar. Husullerini bâdi olacak iki vücudu yekdiğerine takribe çabalyorlar. Âlemin, hovardalık, zenperestlik, çapkınlık, muaşaka, seveda; -edibâne âmiyâne- daha türlü nam ile yâd ettikleri hakikat işte bandan ibarettir.*” (s.199, Şıpsevdi)¹³

Aşka ilişkin bu görüşler Schopenhauer’da da aynı şekilde tekrarlanır. Schopenhauer, aşkın nihai amacını şöyle dile getirir: “Bütün aşk serüvenlerinin son amacı, gelecek kuşağın ortaya çıkarılması’ndan, yaratılmasından başka bir şey değildir.” (Aşkın Metafizigi, 42)

“Her çeşit cinsel sevginin temelinde, yaratılması gereken varlığa yönelmiş bir içgüdünün bulunduğu keskin olarak anlatabilmek için daha derin çözümler yapmak gerekir. Şimdi,

¹¹ Hilmi Yücebaş (1964). *Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi Gürpınar*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabeveleri, s.24.

¹² Sevengil (1944). s.12.

¹³ Meftun Bey, yalnızca aşk konusunda değil, başka konularda da Schopenhauer’dan doğrudan etkilendiğini romanda zaman zaman açıkça dile getirir. Meftun Bey, çıkarlarını destekleyecek tarzda Batı felsefesine ilgi duyar. Alafranga yaşamı tatbik etmek uğruna pek çok çelişkiyi şahsında birleştiren bu tip, Alman filozofu Schopenhauer’un fikirlerinden etkilenmiş görünmektedir ve konuşmalarında ondan bizzat alıntılar yapmaktadır. Ailesiyle ve Kasım Efendi ile çatışmasında ortaya koyduğu felsefeyi bizzat Schopenhauer’a isnat eder. Hayat, ölüm, aşk vs. konularında fikirlerini bu filozofa dayandırır.

bunu yapmaya çalışalım. Her şeyden önce, aşkıta, erkeğin, yapısı gereği vefasızlığa; kadının ise vefalı bir davranışa eğilimli olduğu söyleyelim. Erkeğin aşkı, doyumluğa erdiği andan sonra, gözle görülecek biçimde azalır; önüne çıkan her kadın, elde ettiği kadından daha çekici gelir ona; çeşitliliği arzulanı başlar. Kadının aşkı ise doyumluğa erdiği andan sonra artmaya başlar. Bu, doğanın amacının, türün sürdürülmesi ve elden geldiğince çoğaltılması olmasının bir sonucudur.” (Aşkın Metafizigi, s.55-56)

Şipsevdi’de roman tipleri arasındaki ilişkiler, Schopenhauer’ın öne sürdüğü şekilde yalnızca cinselliğe yönelik olarak gerçekleşir. Örneğin, Meftun Bey, Edibe ile evlendikten sonra, pek çok kadınla ilişki kurmayı umar ve hatta gerçekleştirmek için planlar yapar. Evli olduğu halde, özlediği hayatı yaşayan Madam Makferlan’a özellikle ilgi duyar. Serbest aşka inandığı için ilgi duyduğu kadınların sayısı neredeyse sınırsızdır. Karısı Edibe ise buna karşılık gün geçtikçe ona olan ilgisini artırarak evlilik bağıını güçlendirmek ister.

Sonuç

Şipsevdi’de Hobbes, Nietzsche gibi yazarlardan da bazı etkilenimler mevcut olmakla birlikte Schopenhauer etkisi, yazıda örneklerle belirtildiği üzere oldukça belirgin bir durumdur. Schopenhauer’ın Şipsevdi’deki etkisi; *Pozitivizm ve natüralizm, yaşamda mücadele ve çatışma, karamsarlık, toplumsal kurumlara tepki, aşk maddeleri altında tespit edilip ele alınmıştır.* Gürpınar, özellikle hayata karşı kötümser bakış açısı geliştirmesiyle ön plana çıkan Schopenhauer’ın felsefesinden fazlaca etkilenerek, bu bakış açısıyla yanlış Batılılaşma sürecini yaşayan Osmanlı-Türk toplumunu değerlendirmiştir. Gürpınar, toplumun aksayan tarafının aslında ‘birey’in tanınmamasından kaynaklandığını Schopenhauer-ien felsefenin ışığında açıklamaya çalışmaktadır. Denilebilir ki Gürpınar, Şipsevdi ile Schopenhauer’ın dünya görüşünü adeta roman düzleminde somutlaştırır. Romanda, Osmanlı-Türk toplumuna mahsus bazı yerel ve spesifik sorunlar ele alınsa da, pek çok evrensel meseleye de ‘birey’ perspektifinden değinilir ve bunlara ilişkin felsefi görüşler ortaya konur. Bu görüşler, Schopenhauer’ın felsefi dünyasıyla büyük oranda paralellik arz eder. Gürpınar, kendi dönemi için radikal sayılabilecek bu görüşleri doğrudan ifade etmek yerine onları, roman kahramanları üzerinden vermeyi tercih eder. Özellikle Meftun Bey’in sözleri üzerinden Schopenhauer’ın pek çok görüşü öne çıkarılır. Gürpınar’ın Batılı düşünürler arasında özellikle Schopenhauer’a ağırlıklı yer vermiş olması ise, onun karamsar ve natüralist hayat anlayışının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Gürpınar ile Schopenhauer arasında metin karşılaştırmaları esasında yapılan mukayese, benzer süreci yaşayan diğer yazarlarımızda da uygulandığı takdirde Batılılaşma sürecimizin düşünce dünyasına ışık tutulacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Şerif, (2007). “*Milli Edebiyat Dönemi: Hikâye*”, *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi* (C.8), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.
- ALANGU, Tahir, (1959). *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman*, Antoloji/Cilt: 1, 1919-1930, İstanbul: İstanbul Matbaası.
- ATAYMAN, Veysel, (2006). *Varolmanın Acısı, Schopenhauer Felsefesine Giriş*, İstanbul: Don Kişot Yay.
- CEBEÇİ, Oğuz, (08.02.2008). “*Bir 'satir' yazarı olarak Gürpınar*”, Radikal Kitap.
- COPLESTON, Frederick, (1946). *Schopenhauer: Philosopher of Pessimism*, (reprinted London: Search Press, 1975).
- GÜNYOL, Vedat, (1944). “Hüseyin Rahmi Gürpınar’a Göre Hayat”, *Yücel*, C. XVII, yıl 10, sayı 99 (Temmuz).
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (1946). *Şipsevdi*, İstanbul: Hilmi Kitabevi.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (1967). *Çadı*, (2.baskı), İstanbul: Atlas Kitabevi,
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, (1938). *Gulyabani*, (2. baskı) İstanbul: “Hilmi’nin Ucuz Romanlar Serisi”nden.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (1958). *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdıvaç*, (2. baskı), İstanbul: Hilmi Kitabevi.
- HAMLIN, D. W., (1980). *Schopenhauer*, London: Routledge and Kegan Paul.
- HOLLINGDALE, R (2004), *Penguin Classics Essays And Aphorisms* (Pareback) (Foreword, Translator), Arthur Schopenhauer (Author), London.
- MANNION, Gerard, (2003). “*Schopenhauer, Religion and Morality –The Humble Path to Ethics*”, Ashgate Press, New Critical Thinking in Philosophy Series.
- MORAN, Berna, (1997). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, (6. Baskı), İstanbul: İletişim Yay.
- NACI, Fethi, (1981). *Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme*, İstanbul: Gerçek Yay.
- SCHOPENHAUER, Arthur, (1962), *İrade Felsefesi*, (Der. Sadi Irmak), İstanbul: İkal Kitabevi.
- SCHOPENHAUER, Arthur. (1990). *Yaşam Bileliği Üstüne Afaizmalar*, (Çev., Güven Savaş Kızıltan), İstanbul: Ara Yay.
- SCHOPENHAUER, Arthur, *Aşkın Metafizigi*, (Çev. Selahattin Hilav), İstanbul: Yazko.
- SEVENGİL, Refik Ahmet, (1944). *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayatı, Hâtıraları, Eserleri, Münakaşaları, Mektupları*, İstanbul: Hilmi Kitabevi.
- TANYOL, Cahit, (1998). *Schopenhauer’da Ahlak Felsefesi*, İstanbul: Gendaş.
- YÜCEBAŞ, Hilmi, (1964). *Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi Gürpınar*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.